

A photograph of three young people standing in front of a wall covered in colorful graffiti. The person on the left is wearing a black beanie and a dark hoodie. The person in the middle is wearing a red t-shirt. The person on the right is wearing a blue hoodie. They are all looking towards the camera.

Nr 1 • 2022

L I K A V Ä R D E

TEMA Delaktighet

Värdesätt elevernas åsikter

Med flexibel stödgrupp får de resurserna att räcka

Lekprojekt skapar delaktighet

Forskning Många elever med autism kommer inte vidare till gymnasiet

Specialpedagogiska
skolmyndigheten

FOTO: OLLE MELKENHED

Delaktighet är en förutsättning

Det här numret av "Lika värde-tidningen" fokuserar på delaktighet. Det handlar om att bli involverad, sedd och utmanad i ett lärande som är tillgängligt. Delaktighet är en grundläggande förutsättning för en inkluderande undervisning. Det är ett tema som ligger väl i linje med den strategi för funktionshinderspolitiken som regeringen nyligen fattat beslut om.

Både i min nuvarande roll som generaldirektör på Specialpedagogiska skolmyndigheten och i min tidigare roll som barnombudsman har jag mött flickor och pojkar med styrkor, förmågor, drömmar, besvikelser och förhoppningar. Barn är subjekt i sina liv, men jag har slagits av att barn med funktionsnedsättning ofta blir osynliggjorda både som barn och utifrån sin funktionsnedsättning.

Ida, som inte vill bli sedd som ett offer säger så här i Barnombudsmannens rapport "Respekt": "Det blir som att det är synd om oss, men det behöver vi inte att vi blir lik-som stämplade." I rapporten beskriver hon det många barn med funktionsnedsättning ger uttryck för. De vill inte bli överbeskyddade. De vill mötas med förväntningar. De vill få information. Få vara delaktiga.

Den nationella strategin för funktionshinderspolitiken ska öka takten i arbetet för att nå jämlika levnadsvillkor och full delaktighet. Strategin lyfter fyra områden som alla är relevanta för förskola och skola: universell utformning, befintliga brister i tillgänglighet, individuella stöd och lösningar för individens självständighet samt arbete mot diskriminering.

Skolmyndigheterna har ansvar för funktionshindersstrategin inom våra sektorer. För vår del handlar det om att stödja och ge goda exempel på hur strategin kan förverkligas. De verksamheter som beskrivs i detta nummer av "Lika värde-tidningen" visar hur man kan gå till väga.

Fredrik Malmberg

Generaldirektör, Specialpedagogiska skolmyndigheten

Lika värde

Specialpedagogiska skolmyndigheten ger ut tidningen Lika värde. Den kommer ut med fyra nummer om året. Vi skickar den till förskolor, skolor, utbildningsförvaltningar och skolpolitiker runt om i Sverige. Tidningen är kostnadsfri och kan beställas på www.spsm.se.

Hos Specialpedagogiska skolmyndigheten får du stöd när du skapar lärmiljöer som är utvecklande och tillgängliga för alla. Vi erbjuder specialpedagogiskt stöd till skolor och förskolor i hela landet, svarar på frågor och erbjuder kurser och konferenser. Vi driver också flera specialsolor, fördelar statsbidrag och utvecklar läromedel. Välkommen till Sveriges största kunskapsbank inom specialpedagogik.

©2022 Specialpedagogiska skolmyndigheten

Ansvarig utgivare: Eva-Li Littorin

Redaktör: Sara Hamrén Häkansson

Redaktion: Malou Nordlöf Ekström, Karina Johansson, Emelie Hedberg och Kajsa Wirén.

Adress: Specialpedagogiska skolmyndigheten,

Lika värde, Box 6074, 700 06 Örebro

Telefon: 010-473 50 00

E-post: likavarde@spsm.se

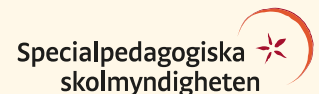
Facebook, Instagram, Twitter: SPSM Sverige

LinkedIn: Specialpedagogiska skolmyndigheten

Omslag: Vidar, Teo och Hugo

på Viggestorpsskolan i Finspång

Omslagsfoto: Sofia Andersson, FotograFia

Prenumerera kostnadsfritt på Lika värde.

www.spsm.se/likavarde

Redaktionen ansvarar ej för insänt, ej beställt text- och bildmaterial. Citera oss gärna, men ange alltid källan.

Produktion: Familjen

Tryck: Lenanders Grafiska AB

ISSN: 1652-3466

Likvärdigheten ökade med en gemensam digital portal

Tio kommuner i Västmanlands län har skapat en gemensam portal för digitala resurser. Satsningen ger mer likvärdiga förutsättningar för både elever och medarbetare inom Komvux som särskild utbildning.

Den nya webbportalen har tagits fram för att bidra till en mer likvärdig och tillgänglig utbildning, både när det handlar om bedömning och tillgång till digitala resurser. Med den får alla pedagoger i länets kommuner tillgång till samma material, bland annat ett gemensamt kartläggnings- och valideringsmaterial.

– Utvecklingen har tagit tid, men nu när vi har implementerat portalen ser vi att likvärdigheten gagnar alla. Samarbetet betyder extra mycket för små kommuner med få elever och enstaka personer som arbetar i verksamheten, säger Anna-Klara Sjölund, rektor för vuxenutbildning i Köping.

Alla kommuner i länet har funnits representerade i projektet som utvecklat portalen, med skolledarna i styrgrupp och pedagogerna i referensgrupp. Tom Johansson har haft en viktig roll som it-administratör i projektgruppen. Där fanns också Elisabeth Nordmark, som en av två pedagogiska samordnare. De beskriver att den viktigaste framgångsfaktorn för utvecklingen av portalen har varit den höga grad av involvering på olika nivåer i organisationen. Nu är projektet avslutat och samarbetet i Lärvoxnätverket i Västmanland fortsätter enligt en gemensam plan.

– Inledningsvis gjorde vi en inventering av digitala resurser för att se vad varje kommun hade. Efter den beslutades hur ett basutbud med digitala resurser skulle se ut. För att kunna jobba likvärdigt behövdes även utrustning, programvaror och licenser, berättar Tom, som numera är arbetslagsledare för Lärcentrum i Västerås.

– Med portalen har det blivit lättare för eleverna att följa sitt eget arbete säger Elisabeth Nordmark, lärare. Här sitter hon bredvid eleven Evelina Lindén.

Utvecklingen av portalen har även inneburit omvärldsbevakning och utvärdering av vilka programvaror, applikationer och digitala verktyg som bäst bidrar till elevernas utveckling och måluppfyllelse inom olika ämnesområden. Nu finns material som passar i utbildningen för elever med intellektuell funktionsnedsättning eller förvärvat hjärnskada, som lär på olika sätt och på olika nivåer.

– Vi ser att våra elever blir mer bekväma ju mer de får använda digitala verktyg och läromedel. Det är enkelt för oss lärare att komma åt material, betygsunderlag för våra elever och andra dokument. Det är också lättare för eleverna att följa sitt eget arbete och förstå vad som är klart och vad som är kvar att göra i en kurs, berättar Elisabeth, som till vardags är speciallärare i Sala kommun.

Under 2021 har Sala och Fagersta ansvarat för utveckling av pedagogiskt innehåll och stöd till användare i nät-

verket. Vid årsskiftet överlämnade de en verksamhetsberättelse till Västerås, som nu tagit över utvecklingen. ■

Text: **Malou Nordlöf Ekström**
Foto: **Per Groth**

Mer om portalen och bidraget

Nätverket för Lärvox i Västmanlands län har beviljats statsbidrag för utvecklingsprojekt från Specialpedagogiska skolmyndigheten, för att för att utveckla portalen "Tillgänglig Utbildning i Samverkan", TUIS. Du kan se delar av innehållet i webbportalen utan inloggning. Mer om möjligheten för förskolor och skolor att söka bidrag till utvecklingsprojekt kan du läsa om på myndighetens webbplats.

tuisportalen.se
spsm.se/bidrag

mer av VÄRDE

Redaktör
Karina Johansson

karina.johansson@spsm.se

FOTO: JOHANNES NENNE LARSSON

Nya avhandlingar

"Why Do We Even Bully?": Exploring the Social Processes of Bullying in Two Swedish Elementary Schools

Joakim Strindberg, med flera
Linköpings universitet, 2021

Avhandlingen undersöker förståelsen för elevers erfarenheter av skolmobbing samt deras reflektioner om varför mobbing uppkommer och upprätthålls. Resultaten belyser betydelsen av att förstå mobbing som ett socialt sammanvävt fenomen och som del av en social ekologi där det som präglar elevers uppfattningar om hur elever "bör" vara inte bara är samhälleliga normer utan även skolans sociala kontext.

Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder and educational outcomes: etiology, treatment effects, and occupational outcomes

Andreas Jangmo
Karolinska institutet, 2021

Utbildning anses vara en av de viktigaste aspekterna för framtida personlig och ekonomisk utveckling. Den här avhandlingen undersöker hur det går för tonåringar och unga vuxna med adhd inom utbildning och arbetsmarknad, hur personernas läkemedelsbehandling har sett ut och påverkat dem samt vilka skolresultat som uppnåtts. Avhandlingen är uppdelad i fyra studier.

Observational learning for narrative writing in elementary school. Text quality and self-efficacy in students with normal hearing and students with hearing loss

Emily Grenner
Lunds universitet, 2021

Avhandlingen undersöker och utvärderar en skrivundervisningsmetod för att se om den stärker den skriftliga berättarförmågan hos elever med, eller utan, hörselnedsättning. Resultaten visar bland annat på att det är viktigt att anpassa, evidensbasera och implementera nya undervisningsmetoder, men även att evidensbasera befintliga metoder för att förbättra undervisningen.

Nya lättlästa böcker

LL-förlaget som ger ut lättlästa böcker för vuxna och unga vuxna presenterar en rad nya titlar under våren. För lässugna finns både fackböcker inom olika områden och skönlitteratur. Böckerna finns på deras webbplats.

ll-forlaget.se

Material om studie- och yrkesvägledning

Skolverket har publicerat ett nytt material med information om studie- och yrkesvägledning för elever med intellektuell funktionsnedsättning eller förvärvat hjärnskada. Läs om elevers rättigheter och om hur skolan kan ge stöd i att välja studier och yrken. Men också om hur skolan kan stödja elevens övergång från skola till arbetsliv.

skolverket.se

Guide om autism i vardagen

Autismguiden är en interaktiv webbsida som hjälper till att förstå vad autism innebär i vardagen. Guiden är indelad i olika centrala livsområden och ger förslag på strategier för en fungerande tillvaro med bland annat tips och citat från personer som själva har autism. Autismguiden bygger på boken "Vad innebär autism?" och vänder sig i första hand till personer som själva har autism, men passar även för personal, närstående och andra som behöver en introduktion eller mer kunskap.

autismguiden.learnways.com

Tillgängliga sällskapsspel

Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, gör traditionella spel som kortspel och brädspel tillgängliga för personer med synnedsättning. Ett av deras senaste spel är en variant av spelet "Memory" som fungerar oavsett syn. Spelet har fått orienteringsstöd i form av en spelplan med en så kallad norrlinje, en mittmarkering och ett rutnät där de taktila bildbrickorna place-ras ut. På så sätt kan spelare som inte ser känna av och orientera sig taktilt utan att råka flytta på korten. Spelet går att beställa hos Iris Hjälpmedel. Vilka spel som görs tillgängliga påverkas av efterfrågan, omvärldsorientering och potential. Förslag eller idéer på taktila spel kan skickas till mtm.se – sök efter "spel på lika villkor".

mtm.se

Elevers lärande och hälsa under pandemin

Skolinspektionen har publicerat ett seminarium om vilka konsekvenser som undervisning på distans har fått för elevers lärande och hälsa under pandemin. Seminariet anordnades tillsammans med Skolverket och finns på Skolinspektionens webbplats – sök efter "konsekvenser för elevers lärande".

skolinspektionen.se

ILLUSTRATION: VIGEMOSTPHOTOS.COM

Hjälp i arbetet med garantin för tidigt stöd

Skolverkets rekommendationer om garantin för tidiga stödinsatser ger vägledning i arbetet med att uppmärksamma och bedöma elevers behov av stöd och att anpassa undervisningen. De ger ett konkret och praktiskt stöd och även stöd i att inkorporera garantin i det systematiska kvalitetsarbetet. Rekommendationerna riktar sig till huvudmän, rektorer, lärare och elevhälsa såväl som övrig skolpersonal.

www.skolverket.se/garanti-tidigt-stod

KRÖNIKA

Utvecklingssamordnare
Tone Engen

tone.engen@spsm.se

FOTO: JOHANNE NERRE LARSSON

Anpassning med extra allt

Prefixet extra är inte orsaken, men både forskning och praktik visar att extra anpassningar har blivit extra mycket att förhålla sig till och innebär motsättningar som inte har en helt tillfredställande lösning. Tillämpningen och styrningen av elevers rätt till stöd är mångfacetterad och likaså är debatten därom.

Ansträngande anpassning är när skolor och lärare inte har de förutsättningar som krävs. En fråga som ofta upp-kommer är hur det går att ha koll på alla elevers extra anpassningar. Det finns forskning som visar att förskjutningen från en kollektiv till en individualistisk utgångspunkt är ansträngande. Frågor som handlar om det är gruppens eller individens behov som ska gå först ställs emot varandra och även frågor om när det kan vara relevant att särskilja elever. Juridik vägs mot pedagogik.

Anpassning av elev hörs återigen i opinionsbildningen. Skolproblemen läggs hos den enskilda individen, där brister och tillkortakommanden hos eleven ska kompenseras. Eller, hen ska inte få anpassning av lärmiljön utan anpassa sig som alla andra; hen kommer ju inte att få den anpassningen senare i livet.

Anpassning för ansträngning handlar om att tillgänglig-göra lärmiljön så elever som har svårt att inhämta kunskaper får möjlighet att anstränga sig för att lära och utmanas. Det kan finnas lärsvårigheter som följd av en funktions-nedsättning, som i möte med lärmiljön blir ett hinder för lärande. Det kan också handla om anpassning för elever som har lätt att lära men där skolan blir svår för att de inte får tillräckliga utmaningar. Flera lärare och specialpedago-ger berättar om hur det som är nödvändigt för en del kan vara bra för alla. Det innebär ett arbetssätt med generella anpassningar där individuella anpassningar är en del av strukturen som gagnar alla elever. Då ökar delaktigheten och behovet av extra anpassningar minskar.

Extra anpassningar handlar inte om extra allt. Med full förståelse för att extra allt kan vara extra mycket för läraren. Det handlar snarare om att ge elever likvärdiga möjligheter.

Tone Engen

TEMA

Att både känna och uppleva delaktighet är en förutsättning för lärande och utveckling. Det handlar om att vara en del i en aktivitet, ett sammanhang eller en relation. Det kan vara i leken i förskolan, att vara accepterad och erkänd av andra och att kunna påverka sin lärmiljö.

Delaktighet

Med flexibel stödgrupp får de resurserna att räcka

Förra året stod Viggestorpsskolan i Finspång inför en utmaning. Hur skulle de få det specialpedagogiska stödet att räcka till? De beslöt sig för att pröva något nytt. Det blev en flexibel stödgrupp.

Hugo, Vidar och Teo är några av de elever som deltar i den flexibla gruppen. Här jobbar de i korta pass med pauser emellan. Till hösten ska de börja i högstadiet i en ny skola, det är något de ser fram emot.

Annelie Mickelsson är specialpedagog och arbetar i den flexibla stödgruppen och har stort stöd av rektor Marie Wallbom.

Svårigheten att rekrytera specialpedagogisk kompetens samtidigt som en resursperson slutade gjorde att skolan behövde hjälp.

– Vi hade särskilt svårt att få undervisningen att fungera för en elev. Hen avskydde den lästräning vi jobbade med och det gick inte att fortsätta, berättar Annelie Mickelsson, specialpedagog.

– En elev måste vara motiverad, annars går det inte. Vi fick stöd av två rådgivare från Specialpedagogiska skolmyndigheten. De ställde frågor som tvingade oss att tänka till och sätta ord på vad vi gör, berättar Marie Wallbom, rektor och tidigare specialpedagog.

Under sommaren kom Annelie och Marie fram till att de skulle testa med en flexibel stödverksamhet i liten grupp. De kallar den Flex och en av eleverna var med när gruppens arbetsrum skulle inredas. Under förmiddagarna kan elever i behov av stöd komma dit. Deras lärare skickar med arbetsuppgifter. Flexibiliteten ligger i att eleverna är där olika mycket utifrån behov som kan variera över tid. Men det är inte öppet för vem som helst att komma. När en lärare tycker att en elev ska komma till Flex, ställer Annelie en motfråga.

– Jag frågar varför och försöker i första hand komma fram till om det går att göra förändringar i den ordinarie undervisningen istället. Eleverna ska inte vara med i Flex mer än nödvändigt.

Eleverna äter, har rast och vissa lektioner tillsammans med sin klass. Detsamma gäller elevråd och olika aktiviteter.

Inför intervjun till den här artikeln ville tre elever gärna medverka och Annelie låter dem klara intervjun på egen hand medan hon gör annat. Hugo, Vidar och Teo har fått saft och går loss på pepparkaksburken. Tycker de att de vuxna lyssnar på dem?

– Ja, oftast lyssnar de, säger Teo och funderar en stund på ett exempel. Jag och Hugo sa att de borde dela gruppen i två för

på att jobba ikapp inför betygssättningen, vilket de klarar.

– Det är oftast lugnt här och idag fick jag mycket gjort, säger Hugo.

– Jag tycker det bästa med Flex är att man får hjälp snabbt, att lärarna är schyssta och att det inte är så mycket folk, säger Vidar.

De råd som Annelie och Marie ger till andra som vill pröva nya sätt att ge stöd är att ha rätt personal med i arbetet, att arbetsgruppen får stöd av rektor, att sam-

”Jag frågar varför och försöker i första hand komma fram till om det går att göra förändringar i den ordinarie undervisningen istället.”

att några bråkar med alla och då blir det ingen arbetsro. Nu ska det bli så efter jul.

– Sedan jag sa att jag inte tycker om att jobba när det är för mycket folk runtomkring, men inte heller när det är helt tyst, så har jag fått gå in i ett grupprum, säger Vidar.

De tre killarna berättar att de oftast får mer gjort när de deltar i Flex. De går i sexan och den senaste tiden har de fokuserat

arbeta med föräldrarna och att ha dialog med lärarna om roller och ansvar. De tycker också att det är viktigt att inte bara ta in ett koncept utan att utgå från vad som passar den egna verksamheten.

– Sist men inte minst måste man involvera eleverna, avslutar de.

Text: Sara Hamrén Håkansson
Foto: Sofia Andersson, FotograFia

I den flexibla stödgruppen har eleverna tillgång till olika miljöer, bland annat har de var sin avskärmd arbetsplats.

Stöd för att arbeta med delaktighet

Skriften "Delaktighet – ett arbetssätt i skolan" ger stöd för att skapa en systematik i arbetet med elevers delaktighet. Den presenterar en modell för att undersöka, förstå och utveckla elevernas lärmiljö. Lärmiljön för elever med funktionsnedsättning är i fokus, men modellen är relevant för alla elever, oavsett ålder. Skriften är utgiven av Specialpedagogiska skolmyndigheten och kan laddas ner kostnadsfritt från myndighetens webbutik.

www.spsm.se/webbutik

Så kan delaktighet definieras

Delaktighet handlar om att vara en del av något, vilket omfattar mer än enbart inflytande. I förskolan och skolan kan delaktighet handla om att vara del i ett gemensamt lärande i en undervisnings-situation, eller att ges förutsättningar att vara delaktig i kamratgemenskapen.

www.spsm.se/delaktighet

Mer självständiga elever med nytt arbetssätt

– Eleverna är proffs på sig själva. För att vi ska hitta rätt i undervisningen krävs att vi gör dem delaktiga, säger **Teresia Lonnakko**, biträdande enhetschef på Hällsboskolan i Umeå där ett eget skräddarsytt arbetssätt, "Tema språkstörning", står i fokus.

Att lyssna på eleverna och ta tillvara deras tankar leder till delaktighet och förändringsmöjligheter, anser Teresia Lonnakko, biträdande enhetschef, Therese Forslund, lärare och Johanna Lindberg, logoped.

Hällsboskolan är en statlig specialskola som drivs av Specialpedagogiska skolmyndigheten och som tar emot elever med grav språkstörning. Det finns även två Hällsboskolor i Stockholm.

Språk och kommunikation står i centrum i undervisningen och för att alla elever ska få bästa möjliga förutsättningar att lära sig så anpassas undervisningen utifrån individuella behov i klassrummet. Undervisningen, från förskoleklass till årskurs 10, bedrivs enligt läroplanen för specialskolan.

På Hällsboskolan i Umeå arbetar man med det egna skräddarsydda arbetssättet "Tema språkstörning" i alla klasser. Embryot till arbetssättet uppstod 2012 när specialpedagoger, lärare och logopeden märkte att eleverna inte var medvetna om varför de börjat på Hällsboskolan.

– De uttryckte att det var känsligt att gå här och kunde inte alltid identifiera sig med varandra. Dessutom saknade de kunskap om språkstörning och hur det kan påverka skolgången, säger Johanna Lindberg, logoped.

– Eleverna är inte sin diagnos. De har vissa gemensamma utmaningar, men även skillnader, och behöver alla möjligheter. Vi tänkte att för att kunna hitta rätt i undervisningen och göra den tillgänglig krävs att vi gör dem delaktiga. Eleverna är ju proffs på sig själva, säger Teresia

Det viktigaste i arbetet med "Tema språkstörning" är att eleverna lär sig berätta vad de behöver för att komma framåt i skolarbetet.

– Vi skapar tro på deras förmågor och förutsättningar för självbestämmande och självständighet, berättar Teresia.

Från början introducerades arbetssättet i några av klasserna. Idag är arbetet strukturerat med olika fokus beroende på ålder och mognad.

– Vi börjar med ”Boken om mig själv” en egen individuell bok. Här identifieras styrkor och områden där eleverna behöver stöd och hjälp, säger Therese Forslund, lärare.

Boken är det samlade underlaget till fortsatt arbete och skickas även hem så att familjen blir delaktig.

– Tanken är att komma runt svårigheter och hitta strategier och verktyg. Att det som är svårt inte hindrar inläringen. Med större kunskap om sin egen funktionsnedsättning har man bättre förståelse för sina kompisar på skolan, säger Therese som är mån om att skapa

goda relationer till eleverna och tydligt uppmärksamma dem.

– Känner man eleverna kan man ställa högre krav. Tack vare ”Tema språkstörning” och goda relationer skapas ett tillåtande klimat i klassrummet, tillägger hon.

Hon förklarar att skolan är viktig för eleverna. Där får de ett anpassat sammanhang.

– Att de är trygga i sig själva och accepterar varandra ökar delaktigheten. Och delaktigheten är mycket viktig för elevernas motivation. Att bli lyssnad på leder till förändringsmöjligheter, säger Therese.

Text och foto: Yvonne Rittvall

”Vi skapar tro på deras förmågor och förutsättningar för självbestämmande och självständighet”

I sin undervisning använder Therese Forslund så kallade pratkartor. Det är en samling bilder som ger stöd för samtal kring ett visst ämne. Den här pratkartan ger stöd för samtal om skolan.

Råd från SPSM

Värdesätt elevernas åsikter

Skollagen, barnkonventionen och olika studier pekar på betydelsen av barns delaktighet, både när det gäller måluppfyllelsen i skolan, rätten till inflytande och elevernas hälsa. Hur kan skolor arbeta med att upptäcka brister och främja elevers delaktighet i skolan?

Jennie Reithner, rådgivare på Specialpedagogiska skolmyndigheten, ger några råd. Det första riktar sig till skolledningen och handlar om att organisera arbetet så att det stödjer och främjar barns och elevers delaktighet.

– Arbeta med värdegrunden så att ni får en gemensam syn på barns och elevers lärande och hälsa. Skapa arenor för samtal om barnrätt och inför punkten ”vad säger eleverna” på dagordningar på alla nivåer i organisationen, från förvaltning till elever.

Det andra rådet riktar sig till all skolpersonal och går ut på att tillsammans skapa en systematik i arbetet med elevernas delaktighet. Hon tipsar om myndighetens bok ”Delaktighet – ett arbetssätt i skolan”, som ger stöd för ett sådant arbete.

– Delaktighet handlar inte om att ställa en fråga till eleverna då och då utan om att på riktigt värdesätta elevernas åsikter. Vi har en delaktighetsmodell som man kan utgå ifrån för att se vad man behöver arbeta med. Det kan också bidra till att stärka det förebyggande elevhälsoarbetet.

Jennie ger även ett råd till elever, som har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör dem.

– På vår webb finns sidor som vänder sig till direkt till elever. Där går det att läsa om delaktighet och vilka rättigheter man har som elev. Det finns också filmer där barn och unga berättar om sina erfarenheter. Materialet kan med fördel visas för lärare också.

Text: Sara Hamrén Håkansson
Foto: Privat

Jennie Reithner, rådgivare på Specialpedagogiska skolmyndigheten

www.spsm.se/elevsidor
www.spsm.se/delaktighet

Lekprojektet som skapar delaktighet i hela kommunen

Att arbeta enskilt med varje förskola var inte att tänka på för Karlskogas fyra specialpedagoger. Istället har de involverat alla 27 förskolor för att stärka det förebyggande och främjande arbetet i kommunen. Delaktighet går som en röd tråd genom utvecklingsarbetet.

Utvecklingsprojektet "Speciella lekgrupper" har bidragit till att barn med svårigheter i samspel blir mer delaktiga i gruppen. Flera samspelar nu även utanför lekgruppen och tar mer kontakt.

Kommunens fyra specialpedagoger för förskolan märkte att de fick in liknande ärenden från kommunens förskolor med samma problematik. Det handlade främst om svårigheter med kommunikation och samspel, och det som efterfrågades var kunskap och konkreta verktyg. För att utveckla det förebyggande och främjande arbetet i kommunen startade de för tre år sedan ett utvecklingsprojekt för alla förskolor. Nu är det tredje projektet igång och de positiva effekterna är många.

– Vårt första projekt handlade om att öka kunskapen om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, NPF, bland personalen på förskolorna. I vårt andra projekt jobbade vi istället med alternativ och kompletterande kommunikation, AKK. Nu i vårt tredje projekt har vi riktat in oss på speciella lekgrupper, för att alla barn ska känna sig delaktiga och få möjlighet att leka på sitt sätt, berättar Anna-Maria Bredberg, specialpedagog.

“Vi har också sett hur barnens lek påverkas beroende på var lekmaterialet är placerat i lokalen och vilket material det är”

En röd tråd genom de tre pågående projekten är målet att alla barn ska få vara mer delaktiga i utbildningen och undervisningen på förskolan. Projektet om NPF är en insats med fokus på kollegialt lärande där nästan all personal i alla förskolor har fått genomgå en utbildning. När det var dags att söka bidrag från Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, för ett nytt projekt valde de att fokusera på AKK.

– Kommunen köpte in ett bildstödsprogram till alla förskolor och vi har haft utbildningar i hur pedagogerna kan använda detta och även andra pedagogiska verktyg i kommunikationen, som samtalsmatta och ritprat. De har även fått utbildning i att kunna använda TAKK, tecken som AKK, berättar Annelie Andersson, specialpedagog.

Just nu är det tredje projektet igång som handlar om att stötta barn som har svårt med socialt samspel. I lekgrupperna finns pedagoger med som ett stöd till barn som har svårt att komma in i leken. Andra barn, som har lättare för att leka, är med

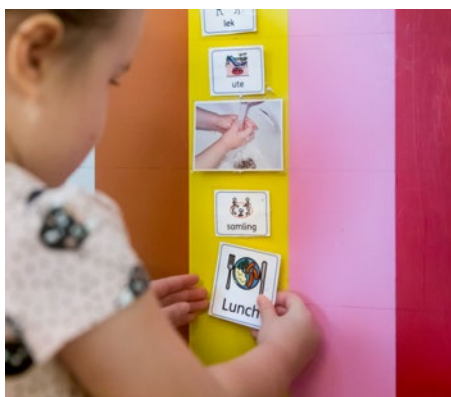

I utvecklingsprojekten samarbetar kommunens fyra specialpedagoger som är riktade mot förskolan. Det är från vänster: Carina Sköld, Annelie Andersson, Frida Maxstad och Anna-Maria Bredberg.

som så kallade dragarbarn för att vara lekkamrater. Leken dokumenteras genom film och observationer som pedagogerna och specialpedagogerna sedan tittar på och diskuterar tillsammans.

– Det är många insikter som kommer fram när vi diskuterar filmerna i efterhand. Vi ser skillnader beroende på om pedagogen är aktiv eller passiv eller hur de placerar sig i rummet. Vi har också sett hur barnens lek påverkas beroende på var lekmaterialet är placerat i lokalen och vilket material det är, fortsätter Annelie.

Anna-Maria och Annelie ser många positiva effekter i de olika projekten. Långsiktighet är en av dem. I och med att hela arbetslag är med i projekten finns nu kompetensen hos flera pedagoger, vilket

Dagens aktiviteter tydliggörs med bilder, ett av flera verktyg som pedagogerna kan använda för att stärka kommunikationen.

ökar förutsättningarna för förändringar att hålla över tid. De ser också ett ändrat fokus hos pedagogerna, från individ till gruppnivå och hur fokus nu ligger mer på bemötande.

– Pedagogerna är nöjda över de effekter de ser. I samtal med oss lyfter de begreppet delaktighet och betydelsen av att alla barn får känna att de hör till och har möjlighet att delta i de aktiviteter och i den lärmiljö som erbjuds utifrån sina förutsättningar. Det är så viktigt att vi vuxna kan stötta genom att vara lyhörda och anpassa för barnens behov och intressen, säger Anna-Maria.

Specialpedagogerna i Karlskoga vill gärna inspirera och uppmuntra andra kommuner att arbeta på samma sätt. Som framgångsfaktorer lyfter de fram vikten av att tänka långsiktigt och att planen behöver vara väl förankrad hos ledningen. Att kartlägga och ha ett bra underlag innan projektet startar ser de också som värdefullt.

– Det har också varit bra för oss att vi varit fyra specialpedagoger som samarbetat med att involvera alla förskolor i kommunen. Tillsammans har vi kunnat få med både rektorer och verksamhetschef i våra planer och samtidigt kunnat stötta varandra och utvärderat våra insatser tillsammans, avslutar Annelie.

Text: **Emelie Hedberg**

Foto: **Kicki Nilsson, Icon Photography**

Kurser och konferenser

Integrerade elever i grundskolan som läser enligt grundsärskolans kursplan

12 maj, webinarium

Ett tillfälle för rektorer att dela erfarenheter och diskutera utmaningar i skollarollen kopplat till integrerade elever som följer grundsärskolans läroplan.

Anmälan senast 5 maj.

TeachMeet om förändringar i läroplanerna för grundsärskola och gymnasiesärskola

7 april, digital konferens, om förändringar

15 juni, webinarium, grundsärskolans ämnen

16 juni, webinarium, gymnasiesärskolan

Konferensen innehåller föreläsning om förändringarna i kapitel 1 och 2 i läroplanerna, inspiration och en minimässa. Webinarierna tar upp olika delar av förändringarna, genom föreläsning och gruppdiskussion.

Anmälan senast 31 mars respektive 20 maj

Att höja skolans elevhälsokompetens

1 september 2022 till 16 juni 2023, nätbaserad kurs

En processinriktad kurs som bygger på aktivt deltagande under ett helt läsår. Kursen erbjuder en struktur för utveckling av ett mer förebyggande och hälsofrämjande arbetssätt i hela skolan. Ett krav är att man anmäler sig som ett team och att rektor är en av deltagarna.

Intresseanmälan öppen till 15 april

Att tillsammans utveckla det systematiska arbetet med Läsa, skriva räkna – en garanti för tidiga insatser

15, 29 och 31 mars, webinarium

Ett webinarium vid tre olika tillfällen om skolans systematiska arbete med att leda och samordna, synliggöra, kommunicera, analysera och följa upp arbetet med garantin. För den med en central roll i detta arbete är det här en möjlighet att utbyta erfarenheter och ta del av föreläsningar och filmer.

Anmälan senast 8, 22 respektive 24 mars

Mer om webinarier, kurser och nätkurser på
spsm.se/kurser

Stöd för inkluderande utbildning

Specialpedagogiska skolmyndigheten har sammanställt ett antal utgångspunkter som beskriver vad en inkluderande utbildning är. Det finns även filmer för den som vill fördjupa sig i området och samtalsunderlag som stöd för reflektion – gärna tillsammans med kollegor.

www.spsm.se/inkluderande-utbildning

Kostnadsfria digitala läromedel

Fram till den 30 juni kan du använda SPSM:s digitala läromedel kostnadsfritt. Det gäller både de läromedel som finns på SPSM Play och de som finns i SPSM:s webbutik.

www.spsm.se/webbutiken

Nya läromedel

Trafiksmart är en serie läromedelsfilmer på svenskt teckenspråk som på ett tydligt och konkret sätt beskriver för yngre barn hur man kan vara Trafiksmart. Till filmerna finns frågor kopplade till de situationer som visas. Övningsmaterial och lärarhandledning finns på SPSM Play.

Målgrupp: Teckenspråkiga elever i förskola, förskoleklass och lågstadiet.

www.spsmplay.se

Nytt nyhetsbrev från SPSM

Vill du ha koll på vad som är aktuellt inom specialpedagogik och skola? I nyhetsbrevet "Aktuellt från SPSM" finns tips på material, kurser och webbsidor. Det ger också en bra överblick över myndighetens expert-områden och verksamhet.

www.spsm.se/nyhetsbrev

Lär mer om selektiv mutism

Möter du barn eller elever som har ett fungerande språk och kommunikation i hemmet, men inte klarar av att prata i förskolan, i skolan eller i andra sociala situationer? Det kan bero på selektiv mutism. Läs mer om hur diagnosen kan upptäckas och vad förskola och skola kan göra på organisations-, grupp- och individnivå.

www.spsm.se/selektiv-mutism

Podd om att främja närvaro

Två nya avsnitt av "Podden Lika värde" handlar om att främja närvaro i skolan. Det ena handlar om en särskild verksamhet som riktar sig till elever som av olika anledningar inte varit i skolan på länge. Det andra avsnittet handlar om hur flera förvaltningar och verksamheter i en kommun kraftsamlar för att främja närvaro.

www.spsm.se/podd

KRÖNIKA

Verksamhetsansvarig
för rättighetsfrågor

Pia Persson

pia.persson@spsm.se

FOTO: DRAGO PHILLOVIC

En viktig utmaning

När jag ser tillbaka på mitt arbete i olika skolverksamheter kommer jag att tänka på hur avgörande elevernas delaktighet var för att uppnå en god kvalitet i verksamheten. Ett exempel var när vi samlade in elevernas synpunkter inför att skolgården skulle göras om. De kom med flera bra förslag och det blev uppenbart att de hade glädje av och trivdes bättre med den nya skolgården.

Det viktigaste för mig vid pedagogiska utredningar var att lyssna till hur eleven upplevde sin skolsituation. I samtal kunde vi tillsammans komma fram till vad svårigheterna kunde vara: om eleven saknade förtroende för någon lärare, kände sig otrygg, inte fick de anpassningar eller stöd som hen behövde eller upplevde störningar i miljön som en störande fläkt eller bländande ljus. Jag hade alltid stor nytta av dessa samtal när det blev aktuellt att ta fram ett åtgärdsprogram, och det var självklart att eleven skulle vara med och ge förslag på åtgärder.

Det krävs en särskild skicklighet och förmåga för att få till bra samtal med elever. En del samtal är svårare än andra. Jag har flera gånger varit med om möten där jag till en början inte fått något gensvar alls från eleven. För att bygga upp en förtroendefull relation brukade jag ofta vistas i närheten av just den eleven på raster och i matsalen och besöka elevens lektioner. Jag uppmärksammade ofta eleven för att hen skulle känna sig sedd och betydelsefull. Det kunde ta tid, men efterhand började hen berätta saker för mig, med ord, med kroppsspråk eller på annat sätt.

För att utvecklas i att nå fram till de elever som har svårast att uttrycka sig och att få hen att vilja och våga göra det, krävs tålamod och en stark vilja att förstå eleven. Viktiga frågor att få svar på är: Vad är viktigt för eleven? När och hur vill eleven kommunicera? Vad tycker eleven att skolans personal kan göra för att det ska bli bättre?

Alla barn har rätt att uttrycka sin åsikt i sådant som berör dem. Det ställer krav på oss vuxna att ge alla barn möjlighet till delaktighet. Det kan vara en utmaning, men en oerhört viktig sådan.

Pia Persson

Forskarporträttet

NAMN Isidora Stark

TITEL Psykiatriker och doktorand i forskargruppen Prevention, Intervention and Mechanisms in Public Health (PRIME Health) vid Karolinska institutet.

AKTUELL MED Artikeln "Qualification for upper secondary education in individuals with autism without intellectual disability: Total population study" och med kommande avhandling.

FOTO: TINA AXELSSON

Många elever med autism kommer inte vidare till gymnasiet

Genom stora mängder data visar Isidora Starks registerforskning att elever med autism utan intellektuell funktionsnedsättning som grupp har betydligt svårare att klara de kriterier som behövs för att söka sig vidare till gymnasiet. Och störst utmaningar har flickor och elever som också har adhd, visar hennes forskning.

Isidora arbetade tidigare på en mottagning för vuxna med autismdiagnos. Många av hennes patienter var unga vuxna på väg att skapa sig ett självständigt liv och en plats i samhället.

– Det var där mitt intresse och inspiration blev grundlagt. Jag blev varse om hur svårt det kan vara att leva med autism, en osynlig funktionsnedsättning, som ofta har en förmåga att skapa ojämlikhet och problem i vardagen, trots att många av individerna är oerhört begåvade på många sätt. Många av samtalen berörde skola, betyg och hur skolgången hade varit.

Med tiden fick Isidora möjlighet att forska inom området och genomför idag sin doktorandutbildning på Karolinska institutet. Hennes forskning bygger på data från Stockholm Youth Cohort (SYC) som är en registerbaserad total undersökning

som innefattar alla barn och ungdomar i Stockholms län som var mellan noll och sjutton år under åren 2001 till 2011.

– Mitt intryck var att elever med autism

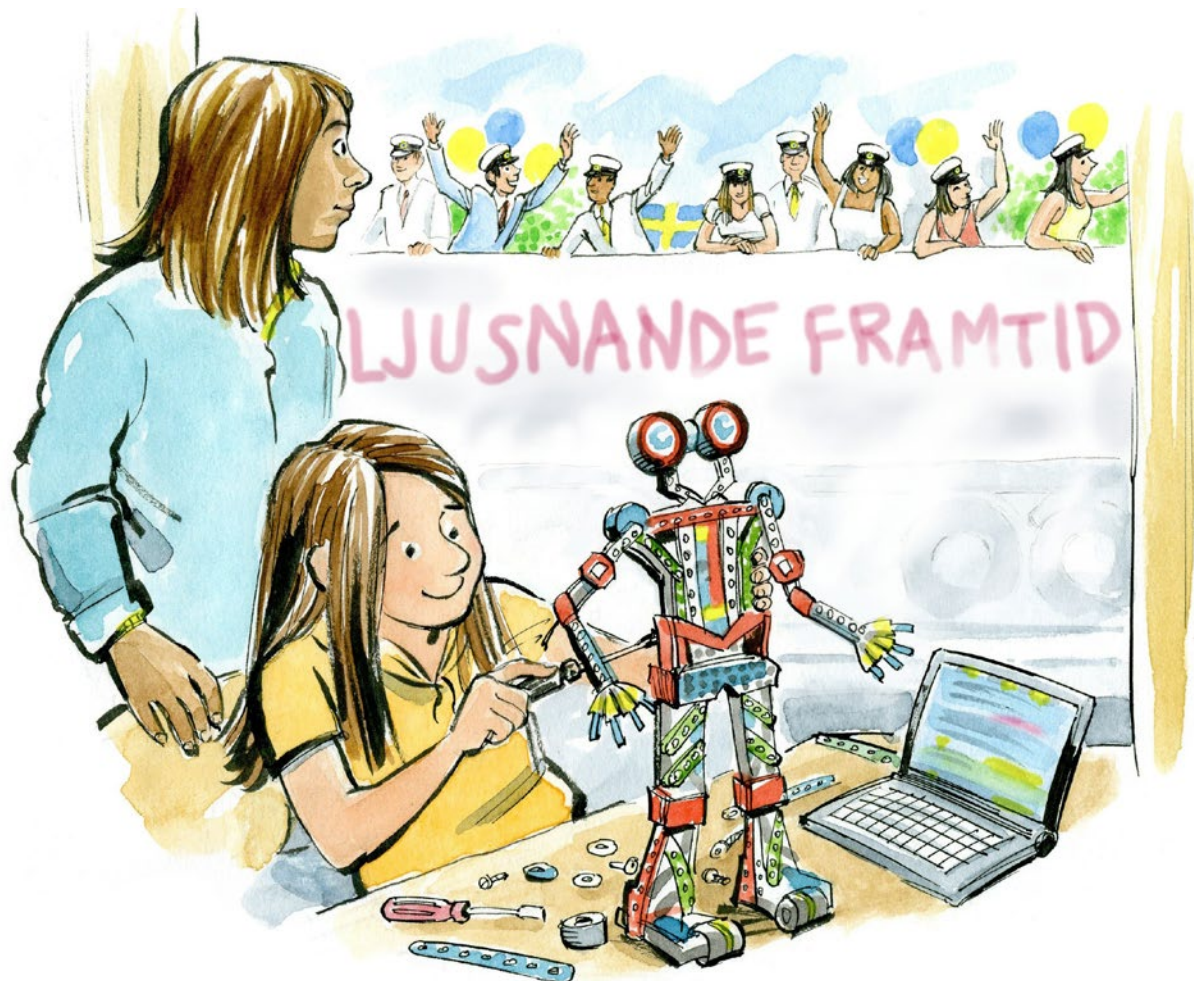
helt anonymiserat. Våra data visar alltså inte uppgifter om lokala nyanser såsom exempelvis specifik skola, tillgång till stöd, klasstorlek eller socioekonomiskt område.

”Resultaten är tydliga, betydligt färre elever med autism utan intellektuell funktionsnedsättning visade sig klara godkänkraven än de elever som inte har autism.”

har det betydligt svårare i skolan än andra elever och jag vill undersöka om det stämde genom stora data. Kort beskrivet ville jag undersöka vilket utfall det blir för gruppen av elever som har autism utan intellektuell funktionsnedsättning i grundskolan. SYC samlar stora mängder data kopplat till personnummer från olika register såsom exempelvis slutbetyg och inskrivning på habilitering eller slutenvård. Men allt är redovisat på gruppnivå,

Däremot har vi tillgång till gedigna och robusta data som är talande för elevgruppen.

Sammantaget identifierade de mer än 360 000 elever som var gamla nog att bli klara med grundskolan. De följde två grupper: de som hade fått diagnosen autism utan intellektuell funktionsnedsättning registrerad och de som inte hade fått denna diagnos. Drygt 6 000 elever fanns i gruppen med diagnos och av dessa visade sig cirka 42 procent också ha adhd.

– Elever med autism utan intellektuell funktionsnedsättning förväntas prestera på samma sätt som andra elever i grundskolan. Men hur går det för dem, blir de behöriga till att söka gymnasiet? Det var det jag ville ta reda på. Jag ville också undersöka om faktorer som kön, föräldrars utbildningsnivå, socioekonomiska faktorer och samsjuklighet med fokus på adhd påverkar uppfyllandet av kraven för gymnasial utbildning.

Under den tioårsperiod som SYC innefattar förändrades betygssystemet. Dessutom har olika skolinriktningar olika kriterier. Därför valde forskarna att göra en form av abstraktion genom att endast titta på minimikrav som är gemensamma oavsett betygssystem och inriktning, nämligen godkäntkravet i ämnena matematik, svenska och engelska.

Resultaten är tydliga, betydligt färre elever med autism utan intellektuell funktionsnedsättning visade sig klara godkäntkraven än de elever som inte har autism. Endast 57 procent av eleverna med autism klarade kriterierna vid 16 års ålder och 66 procent vid förlängd skolgång.

Motsvarande siffror för elever som inte har autism är 86 procent och 89 procent. När det kommer till kön så visade flickor med autism ett sämre resultat än pojkar. En annan försvårande faktor är samsjuklighet med adhd.

– Det är ett nedslående resultat där vi ser att betydligt färre elever med autism klarar kriterierna för att kunna söka sig vidare till gymnasiet, både vid 16 och vid 20 års ålder. Men även om resultaten är nedslående så är de viktiga att belysa. Inte minst i relation till andra slags studier. Autism är en spektrumdiagnos och det finns stora skillnader mellan olika individer. Många gånger skymms också stora begåvningar bortom identifierade svårigheter. Jag har sett att kunskapen om autism har förstärkts i skolan under de år som dessa data utgör och att skolan gör oerhört mycket. Men vi behöver göra ännu mer för att fler av dessa elever ska få möjligheten att lyckas.

Trots att studien är på gruppnivå och inte ger några resultat som pekar på vilka insatser som behövs på individnivå så går den i linje och bekräftar mycket av det

som redan är uppmärksammat inom både tidigare forskning och praktik.

– Ska jag våga mig på ett samlat resonemang så skulle jag säga att vi behöver lära oss mer genom att samla kunskap och erfarenheter från både elever såväl som vårdnadshavare och lärare. Ett inkluderande skolsystem bör också agera lyhört på vad familjer och lärare uppmärksammar för behov hos en elev. Kommer stödet in sent riskerar eleven att inte hinna ikapp. Var också särskilt uppmärksamma på flickor och elever som dessutom har adhd.

Text: **Karina Johansson**
Illustration: **Michael Schneider**
Foto: **Tina Axelsson**

Forskningsartikeln

För att läsa forskningsartikeln gå in på SAGE Journals och sök på artikelnamnet "Qualification for upper secondary education in individuals with autism without intellectual disability: Total population study".

journals.sagepub.com

**När du stöttar eleven,
stöttar vi dig.**

**Du har rätt till specialpedagogiskt
stöd från SPSM.**

Tillsammans hittar vi vägen.

Besök spsm.se